การศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

A Study Attributes of Multicultural Leadership in Student Teacher in Three Southern Border Province

ปาลิดา สายรัตทอง พัฒนพิชัย*
Palida Sairatthong Patanapichai
นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ 10110
Doctoral Student Program in Curriculum Research and Development
Graduate School of Srinakharinwirot University, Bangkok 10110
*Corresponding author e-mail: psairatthong@gmail.com

อำภาพรรณ ตันตินาครกูล
Ampapan Tantinakhongul
คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรมและเทคโนโลยี
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, กรุงเทพฯ 10520
Faculty of Industrial Education and Technology, King Mongkut's Institute
of Technology Ladkrabang, Bangkok 10520

ขนิษฐา สาลีหมัด
Khanittha Saleemad
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ 10110
Graduate School of Srinakharinwirot University, Bangkok 10110

วัยวุฒฑ์ อยู่ในศิล
Waiyawut Yoonisil
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ 10110
Graduate School of Srinakharinwirot University, Bangkok 10110

(Received: May 19, 2021; Revised: June 27, 2021; Accepted, July 29, 2020)

บทคัดย่อ

การวิจัยและพัฒนามีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม และสร้างเครื่องมือประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดำเนินการวิจัย 4 ระยะ คือ 1) การศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยการศึกษาเอกสารและสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 11 คน 2) นำข้อมูลมาสังเคราะห์เป็นคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมและตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา 3) สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมิน 4) ทดลองใช้เครื่องมือกับนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา ชั้นปีที่ 3 จำนวน 29 คน ผลการศึกษาพบว่าคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมมี 3 องค์ประกอบ คือ ความรู้ทางพหุวัฒนธรรม เจตคติที่ดีทางพหุวัฒนธรรมและทักษะทางพหุวัฒนธรรม เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินแต่ละองค์ประกอบคือ ข้อสอบปรนัย ข้อสอบอัตนัยแบบเขียนตอบ และแบบประเมินแบบแยกองค์ประกอบของการทำกิจกรรมตามลำดับ ผลการทดลองใช้พบว่า แบบประเมินสามารถประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมได้จริงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05

คำสำคัญ: ผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม, นักศึกษาครู, สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

Abstract

This research and development aimed to develop an attribute of multicultural leadership and to create a tool to assess multicultural leadership in student teacher in Three Southern Border Province. The research was conducted 4 phases 1) to study information and to interview 11 person relates to attribute of multicultural leadership in student teacher in Three Southern Border Province 2) data from information and interview were used to synthesize attribute of multicultural leadership 3) to develop a tool to assess multicultural leadership in student teacher 4) to try out the tool with 29 third-year student teacher. Research findings: The attribute of multicultural leadership consisted 3 components 1) multicultural knowledge 2) multicultural attitude 3) multicultural skill, tool for each component are as multiple-choice exam, written response and assessment for classroom activities. The results of try out show that all of tools can assess multicultural leadership with statistical significance at the .05 level.

Keywords: Multicultural leadership, Student teacher, Three southern border province

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความหลากหลายของประชากร เชื้อชาติ และภาษาในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้มีความสอดคล้องกับลักษณะของสังคมพหุวัฒนธรรม โดยมีลักษณะเป็นชุมชนซึ่งก่อเกิดจากการรวมของคนที่มีความแตกต่างของเชื้อชาติ ศาสนา และความเชื่อ มาอาศัยอยู่ในที่เดียวกัน (ศูนย์บริการวิจัยมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 2559; อุดร หลักทอง, 2558; โอภาส เกาไศยาภรณ์, 2555) ความหลากหลายของประชากรเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความหลากหลายของวัฒนธรรมและประเพณี นอกจากจะส่งผลถึงความเป็นอยู่แล้ว ยังส่งผลต่อการจัดการศึกษาในพื้นที่ เพราะการที่มีคนต่างวัฒนธรรมมาอาศัยอยู่ด้วยกันย่อมต้องเกิดปัญหาในการสื่อสารและการใช้ชีวิต โดยข้อจำกัดในการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจในบทเรียนของผู้เรียนในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ การใช้ภาษาถิ่นเป็นหลักในการเรียนการสอนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

ดังนั้นหากครูมีความเข้าใจภาษาถิ่นเป็นเบื้องต้น รวมไปถึงความสามารถในการเข้าใจบริบทของพื้นที่จะสามารถจัดการเรียนรู้โดยใช้ภาษาถิ่นร่วมกับภาษาไทย เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้ด้วยความเข้าใจไม่รู้สึกต่อต้าน มีความสามัคคีและจะสามารถอยู่ร่วมกันได้ท่ามกลางความหลากหลาย การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมให้เกิดกับนักศึกษาครูนั้นมีประโยชน์อย่างยิ่งในการเสริมพลังในตนเองให้มีความสามารถควบคุมและบังคับตนเองในสถานการณ์ต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตมีการปรับตัวและทำความเข้าใจในเรื่องของการเปิดใจ การร่วมมือ การตระหนักรู้ การมีสติ การยืดหยุ่น ความเป็นสากลไม่มีอคติ การเคารพและมารยาทในการอยู่ร่วมกัน (Reinhold & Amigo, 2017) โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ดังเช่นพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นักศึกษาครูต้องสามารถตอบสนองต่อความต้องการที่แตกต่างกันของผู้เรียนและต้องสามารถแสดงออกถึงความเป็นผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมต่อสถานการณ์ของความหลากหลายทางวัฒนธรรม (ดนุลดา จามจุรี และบุบผา เมฆศรีทองคำ, 2555; เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) อาจกล่าวได้ว่าคุณลักษณะผู้นำในสังคมพหุวัฒนธรรมเป็นความสามารถของบุคคลในการรับฟังอย่างจริงใจและซื่อตรง เพื่อเข้าใจคุณค่าของวัฒนธรรมอื่น ใช้การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจ แสดงออกถึงการเคารพและยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ คาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นเพื่อหาแนวทางสนับสนุนและช่วยเหลือผู้อื่นและนำความรู้ที่มีมาประยุกต์ใช้เพื่อจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ (Achong, 2016; Webb, 2014; Yankah, 2016; Yeung, Lee, & Yue, 2006; ทิฆัมพร สมพงษ์, 2559; นนทกร มังคละศิริ, 2560; เอกรินทร์ สังข์ทอง, 2555) วิกฤตทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในปัจจุบันส่งผลให้เกิดความไม่พอใจ ความเข้าใจผิดและความบาดหมาง ผู้เรียนส่วนมากที่มีปัญหาเกี่ยวกับความขัดแย้งมักขาดทักษะทางด้านพหุวัฒนธรรมในการจัดการกับความต่างที่เกิดขึ้น (Geda & Tesfaye, 2016) จึงมีความจำเป็นต้องเตรียมนักศึกษาครูเพื่อให้ปรับตัวเข้ากับความหลากหลายและเตรียมตัวเพื่อให้สามารถแก้ปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนในสถานการณ์จริง ครูซึ่งหมายความรวมไปถึงนักศึกษาครูเป็นหัวใจสำคัญของการตอบโจทย์ปัญหาคุณภาพการศึกษา (ดารุณี บุญครอง, 2560:10) ครูต้องมีความเป็นผู้นำเพื่อนำตนเองและนำผู้เรียนให้ไปสู่เป้าหมายที่ต้องการซึ่งการยกระดับคุณภาพของครูตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2560:98) ได้กำหนดไว้ว่าต้องพัฒนาความรู้และทักษะของครูในพื้นที่ชายแดนและพื้นที่เสี่ยงภัยให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้สอดคล้องกับสังคมวัฒนธรรมและภาษาถิ่นและสามารถจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมได้

จากการศึกษางานวิจัยทั้งในและต่างประเทศพบว่ามีการศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูค่อนข้างน้อย ส่วนใหญ่เน้นไปที่ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารทั้งที่มีความจำมากที่นักศึกษาครูต้องมีคุณลักษณะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม

ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว อีกความสำคัญหนึ่งนั่นเพราะการพัฒนานักศึกษาครูเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา เพราะครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการศึกษา ครูต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมและควรจะเป็นตัวอย่างที่ดี (Ideal character) ให้กับผู้เรียน (Alsubaie, 2015; ทิฆัมพร สมพงษ์, 2559) การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในตัวนักศึกษาครูจะทำให้นักศึกษาครูมีความรู้ความเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในสังคม สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับนักเรียนและชุมชนได้และด้วยความที่งานวิจัยเกี่ยวกับภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมในนักศึกษาครูมีน้อย เครื่องมือการประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมทั่วไปจึงมีลักษณะที่ไม่ครอบคลุมมาถึงนักศึกษาครูและไม่สอดคล้องกับพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนั้นการพัฒนาเครื่องมือวัดประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมที่มีคุณภาพจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการวัดคุณลักษณะได้ถูกต้อง ตรงตามความเป็นจริง และมีความน่าเชื่อถือ เพื่อสะท้อนให้เห็นว่านักศึกษาครูมีคุณลักษณะเป็นไปตามที่กำหนด การเตรียมนักศึกษาครูให้มีความรู้และมีความพร้อมเพื่อเข้าสู่ห้องเรียนและสังคมพหุวัฒนธรรมจึงมีความจำเป็นและเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งข้อค้นพบจากงานวิจัยที่ได้จะส่งผลต่อการจัดการศึกษาในพื้นที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและพัฒนาความสามารถของนักศึกษาครูในการจัดการกับความหลากหลายในสังคมพหุวัฒนธรรมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
2. เพื่อสร้างเครื่องมือประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

กรอบแนวคิดของการวิจัย

กรอบแนวคิดคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นครูผู้นำ สังคมพหุวัฒนธรรมและคุณลักษณะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม รูปแบบ The Five Practices Of Exemplary Leadership Model แนวคิดผู้นำแบบรับใช้ (Servant leadership) และข้อมูลคุณลักษณะที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีประสบการณ์การอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา มีวิธีดำเนินการวิจัย 4 ระยะ คือ 1) การศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 2) การตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา 3) สร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 4) การทดลองใช้เครื่องมือ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ระยะการศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key informant) มีเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้ 1) ผู้บริหารโรงเรียน 2 คน อาจารย์นิเทศ 3 คน ครูพี่เลี้ยง 2 คน กำหนดเกณฑ์คัดเข้า คือมีประสบการณ์ในการอยู่ในพื้นที่ 10 ปี ขึ้นไป 2) นักศึกษาที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ 1 คน คัดเลือกจากประวัติการศึกษาที่เกิดและเติบโตในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ 3) นักศึกษาครูที่มาจากต่างภูมิลำเนา 1 คน กำหนดเกณฑ์การอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดอย่างน้อย 2 ปี 4) บัณฑิตที่จบการศึกษาแล้วได้ไปบรรจุเป็นข้าราชการที่ต่างพื้นที่ 2 คน กำหนดเกณฑ์การอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดอย่างน้อย 2 ปี โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive selection) จำนวน 11 คน และสัมภาษณ์เชิงลึกจนข้อมูลอิ่มตัว โดยมีผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสิ้นจำนวน 11 คน

2. ระยะการทดลองใช้เครื่องมือ ประชากรในการทดลองใช้เครื่องมือ คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 1-3 สาขาวิชาการประถมศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จำนวน 88 คน กลุ่มตัวอย่างในการทดลอง

ใช้เครื่องมือ คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาการประถมศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี จำนวน 29 คน ใช้การสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบกลุ่ม ระยะเวลาในการทดลองก่อนเปิดภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2563

ขั้นตอนการวิจัย

1. ระยะการศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิจัยเอกสาร เพื่อกำหนดกรอบคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ กำหนดขอบเขตการศึกษาเอกสาร ตำราวิชาการ และรวบรวมข้อมูล ซึ่งประกอบด้วยงานวิจัยทางธุรกิจ ทางการตลาดและทางการศึกษา จากฐานข้อมูลต่างๆ ระหว่าง พ.ศ. 2550-2561 นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์เนื้อหาและจัดระบบข้อมูล ตีความและให้ความหมายด้วยการนำข้อความสำคัญมาจัดหมวดหมู่

ขั้นตอนที่ 2 การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลักโดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์ คือ ความสำคัญของภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ คุณลักษณะและพฤติกรรมบ่งชี้ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ แนวทางในการพัฒนาและการจัดการเรียนรู้ให้นักศึกษาครูมีภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม

2. ระยะการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาเมื่อได้คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้แล้ว นำข้อสรุปองค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านพหุวัฒนธรรม จำนวน 2 คน ด้านภาวะผู้นำ จำนวน 1 คน ด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน 1 คน และด้านการวัดผลประเมินผล จำนวน 1 คน

3. ระยะสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ นำองค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้มาสร้างแบบประเมิน โดยการประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู ประเมินจากแบบประเมิน 3 ด้าน คือ 1) แบบประเมินความรู้ทางพหุวัฒนธรรม เป็นข้อสอบปรนัยวัดความรู้จำนวน 60 ข้อ 2) แบบประเมินเจตคติที่ดีทางพหุวัฒนธรรม เป็นข้อสอบวัดเจตคติที่ดีทางพหุวัฒนธรรม เป็นข้อสอบอัตนัยแบบเขียนตอบจำนวน 25 ข้อ 3) แบบประเมินทักษะทางพหุวัฒนธรรม เป็นแบบประเมินแบบแยกองค์ประกอบของการทำกิจกรรมในชั้นเรียน ทั้งนี้การประเมินทั้ง 3 ด้าน จะมีเกณฑ์การให้คะแนนแบบแยกองค์ประกอบตามระดับ ตั้งแต่แต่ระดับ 1 ถึงระดับ 5 โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน ตรวจความตรงเชิงเนื้อหา โดยพิจารณาคัดเลือกข้อที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.80

4. ระยะการทดลองใช้เครื่องมือ

4.1 เก็บรวบรวมข้อมูล โดยนำแบบประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูทั้ง 3 ด้าน ไปทดลองกับนักศึกษาสาขาวิชาการประถมศึกษา ชั้นปีที่ 3 จำนวน 29 คน ในระหว่างวันที่ 22 มิถุนายน 2563 ถึง 10 กรกฎาคม 2563 เพื่อตรวจสอบคุณภาพแบบประเมิน

4.2 การตรวจสอบคุณภาพแบบประเมินที่ใช้ประเมินทั้ง 3 ด้าน โดยการวิเคราะห์ข้อมูลผลการทดลองใช้เครื่องมือ ใช้การเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบระดับความรู้ทางพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู ค่าเฉลี่ยของคะแนนทดสอบระดับเจตคติทางพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู และค่าเฉลี่ยของคะแนนระดับทักษะทางพหุวัฒนธรรม โดยใช้การทดสอบสมมติฐานของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่สัมพันธ์กัน (Paired Samples t-test) (ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์, 2559) หากผลที่ได้มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าแบบประเมินที่ใช้สามารถประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมได้จริง โดยการศึกษาครั้งนี้ผ่านการพิจารณาโครงการวิจัยที่ทำในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ โครงการวิจัยเลขที่ SWUEC-G-006/2562X วันที่ 1 มีนาคม 2562 หมายเลขรับรอง SWUEC/X/G-006/2562

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

1.1 คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้พัฒนาขึ้นจากการสังเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง พบว่ามี 3 องค์ประกอบ ดังนี้

องค์ประกอบ 1 ความรู้ทางพหุวัฒนธรรม หมายถึง ความสามารถในการรับรู้ เข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของคนในสังคม มีความรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียม ภาษาท้องถิ่นที่จำเป็นต่อการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่น และสามารถประเมินสถานการณ์ พฤติกรรมของผู้อื่นเพื่อหาแนวทางส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ทางวัฒนธรรมระหว่างกัน

องค์ประกอบ 2 เจตคติที่ดีทางพหุวัฒนธรรม หมายถึงการเปิดใจกว้างเพื่อยอมรับความรู้สึกและมุมมองของผู้อื่น แสดงออกถึงการเคารพวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างจากตน เมื่อต้องพบกับสถานการณ์ทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างสามารถยืดหยุ่นทางความคิดเพื่อปรับตัวให้เหมาะสม สามารถรับรู้และสังเกตเห็นการเปลี่ยนแปลงของบุคคลได้ คำนึงถึงการแสดงออกทางพฤติกรรมที่ส่งผลต่อความรู้สึกของบุคคลอื่น แสดงออกถึงความสนใจในการเรียนรู้วัฒนธรรมอื่นที่แตกต่างจากตนและสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความรู้กับคนต่างวัฒนธรรม

องค์ประกอบ 3 ทักษะทางพหุวัฒนธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเข้าใจ รับฟังอย่างจริงใจและซื่อตรงอย่างมีสติรู้ตัว มีความจริงใจในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น บนพื้นฐานของการเคารพให้เกียรติรวมถึงความสามารถในการจัดการกับอารมณ์พฤติกรรมการแสดงออกของตนเองเมื่อต้องสื่อสารกับบุคคลที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมโดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากความเข้าใจผิด การคิดเป็นขั้นตอนเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่างๆ และการปรับวิธีการปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับบริบทเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม

1.2 ผลการพิจารณาความสอดคล้องขององค์ประกอบคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ทั้ง 3 องค์ประกอบ โดยผู้เชี่ยวชาญพิจารณาผ่านเครื่องมือคือแบบยืนยันองค์ประกอบของคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม มีลักษณะเป็นการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อยืนยันว่าองค์ประกอบที่ค้นพบนั้นมีความสอดคล้องและเหมาะสม ซึ่งผลการประเมินพบว่าทุกองค์ประกอบมีค่า IOC ตั้งแต่ 0.80-1.00 แสดงให้เห็นว่าแต่ละองค์ประกอบมีความสอดคล้องและเหมาะสม

2. ผลการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม มีดังนี้

2.1 ความตรงเชิงเนื้อหาของแบบทดสอบวัดความรู้ทางพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู จำนวน 100 ข้อ นำให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบ โดยคัดเลือกข้อที่มีค่า IOC ผ่านเกณฑ์ตั้งแต่ 0.8 ถึง 1.00 โดยนำมาปรับภาษาและการเขียนให้มีความชัดเจนและกระชับยิ่งขึ้นได้แบบทดสอบฉบับสมบูรณ์จำนวน 60 ข้อ

2.2 ความตรงเชิงเนื้อหาของแบบวัดเจตคติที่ดีทางพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู พบว่า IOC มีค่าผ่านเกณฑ์ตั้งแต่ 0.8 ถึง 1.00 โดยนำมาปรับภาษาและการเขียนให้มีความชัดเจนและกระชับยิ่งขึ้น

2.3 ความตรงเชิงเนื้อหาของแบบประเมินทักษะทางพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู พบว่า IOC มีค่าผ่านเกณฑ์ตั้งแต่ 0.8 ถึง 1.00 โดยนำมาปรับภาษา ข้อคำถามที่ใช้ในการประเมินให้มีความชัดเจนและกระชับยิ่งขึ้น

3. ผลการทดลองใช้เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

ผ่านองค์ประกอบทั้ง 3 ด้าน ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว โดยใช้การทดสอบสมมติฐานของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มที่สัมพันธ์กัน (Paired Samples t-test) ซึ่งหากมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าแบบประเมินที่ใช้สามารถประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมได้จริง มีรายละเอียดดังนี้

3.1 ด้านความรู้ทางพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู คะแนนเฉลี่ยของคะแนนก่อนทดลอง 46.06 และหลังทดลอง 53.86 ค่า t 9.69 และค่า Sig .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 แสดงว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.2 แบบวัดเจตคติที่ดีทางพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู คะแนนเฉลี่ยของคะแนนก่อนทดลอง 75.31 และหลังทดลอง 87.69 ค่า t 9.90 และค่า Sig .000 ซึ่งน้อยกว่า .05 แสดงว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.3 แบบประเมินทักษะทางพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู คะแนนเฉลี่ยของคะแนนก่อนทดลอง 208.15 และหลังทดลอง 209.47 ค่า t 2.38 และค่า Sig .024 ซึ่งน้อยกว่า .05 แสดงว่ามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

1. คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่พัฒนาขึ้นพัฒนาจากแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณลักษณะความเป็นครูผู้นำ สังคมพหุวัฒนธรรมและคุณลักษณะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรม รูปแบบ The Five Practices Of Exemplary Leadership Model แนวคิดผู้นำแบบรับใช้ (Servant leadership) และข้อมูลคุณลักษณะที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน อาจารย์นิเทศ ครูพี่เลี้ยง บัณฑิต และนักศึกษาที่มีประสบการณ์การอยู่ในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ซึ่งคุณลักษณะที่ได้มีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของ สมรรถนะทางวัฒนธรรมของ ชุตินันท์ จันทรเสนานนท์และคณะ (2555) และณิชาภา จันทร์เพ็ญ (2555) ที่แบ่งองค์ประกอบทางวัฒนธรรมออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ 1) ความตระหนักทางวัฒนธรรม 2) ความรู้ทางวัฒนธรรม 3) ทักษะทางวัฒนธรรม และเมื่อนำแนวคิดผู้นำแบบรับใช้ทั้ง 10 ข้อ ได้แก่ การฟัง ความเห็นอกเห็นใจ การเยียวยา การตระหนักรู้ การจูงใจ การวางแนวคิด คาดการณ์ล่วงหน้าได้ การรับใช้ การขับเคลื่อนให้เติบโต การสร้างชุมชน (สมุทร ชำนาญ, 2554; สุพัตรา วัชรเกตุ, 2557; มยุรา นพพรพันธุ์ และคณะ, 2559; อุทัยวรรณ พงษ์บริบูรณ์, 2562; Rachmawatia & Lantu, 2014; Spears, 2010; Gandolfi & Stone, 2018) มาสังเคราะห์ร่วมด้วยจึงได้องค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ดังที่ได้กล่าวซึ่งเมื่อพิจารณาคุณลักษณะและพฤติกรรมบ่งชี้แล้วยังสอดคล้องกับเป้าหมายด้านผู้เรียนตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ที่กำหนดให้ผู้เรียนต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ต้องมีความรู้ ทักษะ ทัศนคติและพฤติกรรมที่เหมาะสม เพื่อให้เป็นผู้นำในการจัดการเรียนรู้และผู้นำทางวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมซึ่งเป็นไปตามแนวทางการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรมที่เน้นให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์แนวทางการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นจากความหลากหลายทางวัฒนธรรม ลดช่องว่างทางวัฒนธรรมระหว่างครูกับนักเรียนเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลายได้ ซึ่งคุณลักษณะครูที่ดีตามแนวคิดการจัดการศึกษาตามแนวทางพหุวัฒนธรรม คือ ต้องทำตนเป็นแบบอย่างที่ดี ปราศจากความอคติ ไม่ลำเอียง ยอมรับแนวคิดเรื่องความต่างทางวัฒนธรรมและการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความหลากหลาย มีความรู้และเข้าใจในการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรม ต้องมีทักษะในการสื่อสารในชั้นเรียน โดยครูต้องมีความเข้าใจพื้นฐานในภาษาการสื่อสารของผู้เรียน เปิดใจกว้างยอมรับข้อจำกัดในการสื่อสาร เป็นผู้ที่มีความรู้ ทักษะในการสื่อสารและทักษะการคิด (พิริยะ กรุณา, 2561) จากกระบวนการสังเคราะห์คุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมดังกล่าวเชื่อได้ว่ามีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้ในการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อไปได้

2. เครื่องมือประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ การพัฒนาเครื่องมือประเมินพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบจากองค์ประกอบและพฤติกรรมบ่งชี้ของคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่สังเคราะห์ขึ้นได้ โดยแบ่งการประเมินออกเป็น 3 ด้านตามองค์ประกอบ คือ ความรู้ เจตคติ และทักษะ เมื่อพิจารณารายด้านอธิบายผลจากการตรวจสอบของผู้เชี่ยวชาญได้ว่า แบบทดสอบวัดความรู้ ผู้เชี่ยวชาญได้มีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับข้อสอบเรื่องภาษาถิ่นโดยผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะว่า “ควรเพิ่มเติมภาษาถิ่นใต้ ในข้อสอบ ไม่ควรเน้นแต่ภาษามลายูถิ่น เพราะในพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ไม่ได้มีแค่คนพูดภาษามลายูถิ่น” ซึ่งสอดคล้องกับพิริยะ กรุณา (2561) ที่ให้ความสำคัญกับภาษาและกล่าวว่า ครูต้องมีความเข้าใจพื้นฐานในภาษาการสื่อสารของผู้เรียน เพื่อการเรียนรู้การปรับตัวในอนาคตและเป็นการเรียนรู้เพื่อยอมรับในความแตกต่างและความหลากหลายของสังคมพหุวัฒนธรรม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) แบบวัดเจตคติเป็นการเขียนตอบสั้นๆ ตามความเข้าใจของตนเองทั้งนี้การให้ผู้เรียนเขียนตอบตามความเข้าใจของตนเองเป็นการสะท้อนคิดในรูปแบบหนึ่งซึ่งแสดงออกถึงการเชื่อมโยงความคิดและประสบการณ์ของผู้เรียนสู่การเขียน สิ่งที่ผู้เรียนเขียนออกมาแสดงออกถึงความรู้สึก การอธิบายเหตุผล การวิเคราะห์ ประเมินผล การหาข้อสรุปและการวางแผนกระทำ (Stagnitti et al., 2013) และแบบประเมินทักษะ เป็นการประเมินแบบแบบ 360 องศา (360 Degree feedback) คือ ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมิน และผู้สอนประเมิน ซึ่งเป็นการประเมินที่ช่วยให้ทราบระดับพฤติกรรมจากมุมมองที่หลากหลาย ซึ่งการได้รับข้อมูลป้อนกลับที่หลากหลายจะช่วยสะท้อนให้เห็นถึงระดับความเป็นผู้นำที่ชัดเจนและแท้จริงและการประเมินแบบสะท้อนประสบการณ์ (Reaction) ประเมินจากการบันทึกผลการเรียนรู้ในแบบบันทึกการสะท้อนคิด โดยให้ผู้เรียนเขียนแบบบันทึกการสะท้อนคิดจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนสะท้อนผลการเรียนรู้ในลักษณะของข้อมูลเชิงคุณภาพ (พัชรา วาณิชวศิน, 2560) ซึ่งเมื่อนำแบบประเมินไปทดลองใช้กับนักศึกษาครูสาขาวิชาการประถมศึกษาชั้นปีที่ 3 พบว่า แบบประเมินที่สร้างขึ้นสามารถใช้ประเมินภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูทั้ง 3 ด้านได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นผลมาจากเครื่องมือวัดและประเมินผลสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ ทำให้การกำหนดนิยามตรงตามทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องรวมถึงคำอธิบายเกณฑ์ในแต่ละองค์ประกอบภาษาที่ใช้มีความชัดเจนแสดงถึงพฤติกรรมที่วัดได้และตรงกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ควรมีการจดบันทึกหรือบันทึกเสียงการทำกิจกรรม เพื่อให้ผู้สอนสามารถประเมินการจัดการเรียนรู้และสามารถให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนได้

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การศึกษาองค์ประกอบของภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในพื้นที่อื่นเพื่อเปรียบเทียบองค์ประกอบความเหมือนความแตกต่างเพื่อหาแนวทางพัฒนานักศึกษาครูต่อไป

2. การศึกษาการนำคุณลักษณะภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครูในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ไปพัฒนาต่อยอดเพื่อใช้กับครูประจำการในพื้นที่สามจังหวัด อาจทำเป็นหลักสูตรฝึกอบรมระยะสั้น

3. การศึกษาความคงทนของความรู้ เจตคติและทักษะทางพหุวัฒนธรรมของนักศึกษาครู โดยอาจเป็นการติดตามผลเมื่อนักศึกษากำลังฝึกปฏิบัติการสอนในโรงเรียนระดับประถมศึกษา

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนยุทธศาสตร์การศึกษาเขตพัฒนาพิเศษเฉพาะกิจจังหวัดชายแดนภาคใต้ 20 ปี (พ.ศ.2560-2579).* สืบค้นจาก http://planning.pn.psu.ac.th/plan_doc/procedure/docs_procedure/200_1509510396.pdf

ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์. (2559). การใช้ IBM SPSS Statistics เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล. สืบค้นจาก https://sornorpoom.files.wordpress.com/2017/06/e0b8a3e0b8a7e0b8a1spss.pdf

ชุตินันท์ จันทรเสนานนท์ และคณะ. (2555). การพัฒนาแบบวัดสมรรถนะเชิงวัฒนธรรม. *วารสารครุศาสตร์, 80*(1), 43-58.

ณิชาภา จันทร์เพ็ญ. (2555). *การพัฒนาตัวบ่งชี้และแบบวัดสมรรถนะข้ามวัฒนธรรมของครู: การทดสอบความไม่แปรเปลี่ยนของการวัดตามภูมิหลังของครู* (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). สืบค้นจาก https://www.car.chula.ac.th/display7.php?bib=b1978188

ดนุลดา จามจุรี และบุบผา เมฆศรีทองคำ. (2555). การพัฒนาภาวะผู้นำในนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษา. *วารสารนักบริหาร, 32*(1), 169-173.

ดารุณี บุญครอง. (2560). วิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาไทยกับการขับเคลื่อนการศึกษาสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0. *สารอาศรมวัฒนธรรมวลัยลักษณ์, 17*(2), 1-25.

ทิฆัมพร สมพงษ์. (2559). *รูปแบบการบริหารสถานศึกษาตามแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.* มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ปัตตานี. (ปริญญาดุษฎีบัณฑิต). ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี.

นนทกร มังคละศิริ. (2560). ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 5*(3), 1011-1022.

พัชรา วาณิชวศิน. (2560). *การพัฒนาภาวะผู้นำ: จากทฤษฎีสู่แนวปฏิบัติที่ดีและกรณีศึกษา* Leadership Development: Theories, Best Practices and Case Study. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน.

พิริยะ กรุณา. (2561). การบริหารสถานศึกษาแบบพหุวัฒนธรรมในโรงเรียนสองศาสนา. การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ “Graduate school conference 2018”.สืบค้นจาก http://conference2017.grad.ssru.ac.th/

มยุรา นพพรพันธุ์, พิมพ์ประภา อมรกิจภิญโญ, และธนีนาฏ ณ สุนทร. (2559). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมภาวะผู้นำผู้รับใช้เชิงวัฒนธรรมสำหรับ นักศึกษาพยาบาล วิทยาลัยเซนต์หลุยส์ เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน. *วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข, 26*(2), 116-127.

ศูนย์บริการวิจัย มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์.(2559). *รายงานสืบเนื่องการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 11 เรื่อง “พหุวัฒนธรรม: โอกาสและความท้าทาย* (น. 3-4). http://www.dpu.ac.th/conference/upload/

สมุทร ชำนาญ. (2554). ภาวะผู้นำแบบรับใช้: มุมมองใหม่ของภาวะผู้นำทางการศึกษา. *วารสารการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา, 5*(2), 1-14.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). *แผนพัฒนาภาคใต้ชายแดนในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ.2560-2564*. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/ewt_news.php?nid=7267

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560-2579*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.

สุพัตรา วัชรเกตุ. (2557). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง: สิ่งที่ท้าทายผู้นำทางการพยาบาล. *วารสารพยาบาลทหารบก, 15*(3), 58-63.

อุดร หลักทอง. (2558). *แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนพหุวัฒนธรรม.* กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.

อุทัยวรรณ พงษ์บริบูรณ์. (2562). สุดยอดผู้นำคือผู้ให้บริการ. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเชีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 9*(1), 1-9.

เอกรินทร์ สังข์ทอง. (2555). *ภาวะผู้นำเชิงพหุวัฒนธรรมของผู้อำนวยการโรงเรียนของรัฐในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้.* ปัตตานี: สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

โอภาส เกาไศยาภรณ์. (2555). เครือข่ายสังคมเชิงเสมือนกับการพัฒนาการจัดการศึกษาในสังคมพหุวัฒนธรรม. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 10*(1), 5-14.

Achong, H. (2016). *Multicultural Leadership Defined By Leadership Development Experts*. Retrieved from http://crestcomleadership.com

Alsubaie, A. M. (2015). Examples of Current Issues in the Multicultural Classroom. *Journal of Education and Practice, 6*(10), 86-89.

Amigo, M., & Reinhold, A. (2017). *The Stage of Multicultural Leadership: Challenges and Opportunities which leaders are facing nowadays*.

Gandolfi, F. & Stone, S. (2018). Leadership, Leadership Styles, and Servant Leadership. *Journal of Management Research*, *18*(4), 261-269.

Geda, A., & Tesfaye, F. A. (2016). An Assessment of Educational leaders' Multicultural Competences in Ethiopian Public Universities. *European Scientific Journal, 12*(10), 387-402.

Rachmawatia, A. W., & Lantu, D. C. (2014). Servant Leadership Theory Development & Measurement. *Procedia-Social and Behavioral Sciences, 115*, 387-393

Spears, L. C., (2010). Character and Servant Leadership: Ten Characteristic of Effective, Caring Leaders. *The Journal of Virtues& Leadership, 1*(1), 25-30.

Stagnitti, K., Schoo, A., & Welch, D. (2013). *Clinical and Fieldwork Placement in the Health Professions*. Oxford University Press.

Webb, L. (2014). Multicultural Leadership Development in 21st Century. Retrieved from http://www/researchgate.net /publication/303882806

Yankah, K. (2016). Multicultural Leadership Defined By Leadership Development Experts. Retrieved from http://crestcomleadership.com

Yeung, S.-W. A., Lee, Y., & Yue, K. W. R. (2006). Multicultural leadership, sustainable total school environment. *Educational Research for Policy and Practice, 5*(2), 121-131.